

□ **Pulcinella, een Napolitaanse schelm**

Hoeveel verhalen zijn er wel niet geschreven over de herkomst van *Pulcinella*? Ontelbaar veel. Hoe duisterder de oorsprong, hoe meer er valt te speculeren. Zeker is in elk geval dat Pulcinella afkomstig is uit de buurt van Napels. Pulcinella is een van de belangrijkste figuren uit de *commedia dell'arte*, een toneelvorm die in de zestiende eeuw is ontstaan. Veel personages uit deze Italiaanse volksschelman kregen een vaste plaats in het poppentheater. Pulcinella viel ook buiten Italië zeer in de smaak bij het publiek. Al spoedig is er uit hem een internationaal nageslacht ontstaan.

Pulcinella is de stamvader van de Nederlandse *Jan Klaassen*, van *Mr Punch* uit Engeland, de Duitse *Kasperl*, de Tsjechische *Kaspárek*, de Franse *Polichinelle*, de Roemeense *Vasilache*, de Russische *Petroesjka*, de Slowaakse *Gaspar*, en van de hoofdfiguren uit de *volkspoppenkast* van nog vele andere landen.

Door wederzijdse beïnvloeding is er een internationaal repertoire ontstaan. Het gevecht van de komische hoofdpersoon met de *diender*, het *monster*, de *duivel* en de *Dood* kom je in diverse landen in allerlei variaties tegen.

Anders dan zijn nakomelingen, aan wie alles bont is, van de punt van de *muts* tot de zoom van de *broek*, is Pulcinella helemaal in het wit gekleed. Wit is het wijde *hemd*, dat bij de hals geplooid is en op de rug een *bochel* bedekt. Wit is ook de wijde broek die hij draagt op het mensen- en marionettentoneel. Ook wit is de muts met de ronde top, die meestal naar voren valt.

□ **Halfmasker**

Zwart is het *halfmasker*, waarachter de bovenste helft van zijn gezicht schuilt. Het heeft een grote gebogen neus die doet denken aan een *vogelbek*. Pulcinella heeft ook iets vogelachtigs. Zijn naam is het verkleinwoord van *pulcino* (kuikentje). In de poppenkast geeft de speler een piepstem aan Pulcinella met behulp van een *pivetta* (keelfluitje). Op het mensentoneel is zijn tred als die van een haan.

□ **Karakter, goed en kwaad**

Pulcinella is de lieveling van iedere rechtgeaarde Napolitaan. Ze spreken hem aan met de koosnaam *Pulecenè*. Hij is een vurig minnaar. Zijn liefje heet *Colombina*, *Teresina* of *Palummella*. Pulcinella is een echte schelm. Hij heeft geen vaste karaktertrekken. Soms is hij slim, zelfs wijs, soms is hij dom. Hij kan laf zijn, maar ook heel dapper.

Zijn verhaal in de poppenkast is de strijd tussen *goed* en *kwaad*. Het boze en de angsten in de mens worden uitgebeeld door Pulcinella's tegenstanders: de gevaarlijke *hond*, de *carabiniere*, de *guappo* (een arrogante schurk), de *beul* en de *Dood*. Omdat Pulcinella zich beschermd voelt door het masker, weet hij zijn angsten meester te worden. In een fel gevecht overwint hij het kwaad.

□ **Affiche**

In een straat in het hart van Napels kon men anno 1993 op een oude kerkmuur een halfvergane affiche aantreffen. De affiche is gemaakt door de Franse kunstenaar *Ernest Pignon-Ernest*, die de gewoonte heeft zijn werk op diverse plaatsen in de stad aan te plakken. Op de affiche is een stervende Pulcinella afgebeeld. Naast hem een aangesneden watermeloen, 'coccumaro' in het Napolitaans. 'Coccumaro' betekent tevens 'sufferd'. Maar wie het aanplakbiljet ziet, is natuurlijk vrij om er van alles bij te denken: is deze vrucht, die met zijn verfrissende sappen een dorstige tot leven kan wekken, hier wellicht een symbool voor de onsterfelijkheid van Pulcinella?

□ **Le bagatelle, la casa di Pulcinella**

Le bagatelle (de kleinigheidjes) of ook wel *le guarattelle*: zo wordt de *poppenkast* met Pulcinella in Napels genoemd. Tot halverwege de vorige eeuw bestond het publiek van de bagatelle voor het grootste deel uit volwassenen. Later waren de kinderen in de meerderheid. Met al dat volk rond de kast zagen venters hun kans schoon om lekkernijen aan de man te brengen. Vroeger kon men de bagatelle dikwijls op de pier in de haven aantreffen. De poppenkast en het publiek, met daarachter de baai van Napels en de Vesuvius of de vuurtoren, leverden een schilderachtig tafereel op, dat in tal van prenten is vastgelegd. Dit panorama hoort bij Pulcinella zoals de Amsterdamse gracht met het bruggetje bij de poppenkast van Jan Klaassen.

La casa di Pulcinella (het huis van Pulcinella) – zoals de poppenkast ook wel symbolisch wordt genoemd – is gemakkelijk te verplaatsen. Als de poppenbaas op de ene plek is uitgespeeld, kan hij zonder veel tijd te verliezen een andere standplaats opzoeken, om daar voor een nieuw publiek zijn spel weer van voren af aan op te voeren. Vaak zitten er in het *doek* onder de *toneelopening* van de poppenkast *gleuven* of twee door *flappen* bedekte *gaten*. Zo nu en dan schiet hierdoor een pop naar buiten, op de hielen gezeten door een belager.

Muzikanten, goochelaars, acrobaten en potsenmakers reisden vroeger van de ene plaats naar de andere. Op jaarmarkten, of gewoon langs de straat, verdienden zij met hun optreden de kost. Italiaanse komedianten en poppenspelers hebben het meest rondgetrokken. Zij gingen tot ver buiten hun vaderland. Hun invloed in Europa was daardoor heel groot.

□ **Carnaval, terracottabeeldjes**

Pulcinella speelt in het carnaval van Campania, de streek waarin Napels ligt, een belangrijke rol. Groepjes Pulcinelli gaan dansend door de straten. Een heel opmerkelijke carnavalsvermomming is de *Vecchia del carnevale* (de oude vrouw van het carnaval). Je ziet Pulcinella op de rug van een oude vrouw. Het lijken twee personen, maar het is er slechts één, en dat is altijd een man. Van boven is hij gekleed als Pulcinella. Het bovenlijf van de vrouw is in werkelijkheid een pop. De bungelende benen van Pulcinella zijn niets anders dan opgevulde broekspijpen met een paar schoenen eraan. Dit geheel is op een stok gemonteerd, die weer om het middel van de man is vastgebonden.

Napels is beroemd om zijn kerststalletjes. De beeldjes heten *pastori* (herdertjes). Ze zijn van beschilderd terracotta. Naast figuurtjes van heiligen zijn er die het Napolitaanse volksleven uitbeelden. Ook zien wij Pulcinella: met spaghetti, een pizza, een bezem of met een muziekinstrument. Soms zelfs in poppenkasttafereeltjes, met de speler erbij.

□ **Citaat**

‘Op zeker moment zwiert een marionet in een lang, wit, om het middel samengebonden hemd en een zwart halfmasker het toneel op. Wit mutsje op de kop. Met de schwing van een bruiloftsgast die na de feestdis de polonaise danst, zakt hij door de heupen; van links naar rechts, van voren naar achteren. Zijn benen volgen in haakse stand het gezwengel van het lijf. Een dikke knuppel zit vastgeklemd in de linkervuist. Heft hij zijn armen, dan wippen de schouders mee omhoog. Oh, aardse schoonheid van de volksmarionet, hangend aan een kromgespeeld ijzerdraad en slechts luttele koorden. In al zijn eenvoud is hij mooier dan het houten wezen dat met dertig draden wordt bewogen om een mens van vlees en bloed te evenaren.’ Vermeld citaat komt uit het door *Hetty Paërl* geschreven boek ‘Tegen het decor van de rokende Vesuvius’.

□ Arrivederci, brochure

Pulcinella vertegenwoordigt de mens in al zijn vreugde, verdriet, moed en angst. Pulcinella heeft nagedacht over het leven, al verbergt hij dat soms achter domheid. Viva Pulcinella, lang leve Pulcinella! Bewonder onze schelm en zijn nazaten in vele variaties in het *Poppenspe(e)lmuseum*. Arrivederci, tot ziens!

Bovenstaande tekst is in de vorm van een bijzondere – rijk geïllustreerde – brochure met de titel ‘Pulcinella, een Napolitaanse schelm’ verkrijgbaar in de *Poppenspe(e)lmuseumwinkel*. Tevens zijn daar documentatie en diverse briefkaarten met afbeeldingen van Pulcinella, Jan Klaassen, Katrijn en andere poppenkastfiguren te vinden. Wilt u nog meer te weten komen over het (poppen)theater en Pulcinella? Raadpleeg dan eens onze *Poppenspe(e)lmuseumbibliotheek* en het *poppentheater-abc* op onze websites www.poppenspelmuseum.nl en www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl.

□ Afbeelding: Vecchia del carnevale (de oude vrouw van het carnaval) en Pulcinella. Napels (1990).

Poppenspe(e)lmuseum ©
Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL Tel.: +31(0)578 - 63 13 29 Fax: +31(0)578 - 56 06 21
www.poppenspelmuseum.nl www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2
www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspel.info
www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl info@poppenspelmuseum.nl